



Sygn. akt V KK 506/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 grudnia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jarosław Matras (przewodniczący)

SSN Rafał Małarski (sprawozdawca)

SSN Andrzej Ryński

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jacka Radoniewicza,
w sprawie **J. M.**

skazanego z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 1 kk i in.

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 5 grudnia 2018 r.,

kasacji, wniesionej przez obrońcę

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 17 sierpnia 2017 r., sygn. akt II AKa [...],

zmieniającego wyrok Sądu Okręgowego w G.

z dnia 22 grudnia 2016 r., sygn. akt II K [...],

I. na podstawie art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k. w zw. z art. 79 § 3 i 4 k.p.k. w zw. z art. 450 § 1 k.p.k. uchyla zaskarżony wyrok w odniesieniu do J. M. i przekazuje sprawę w tej części Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym;

II. nakazuje zwrócić J. M. wniesioną opłatę kasacyjną w kwocie 750 zł.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w G., wyrokiem z dnia 22 grudnia 2016 r., skazał J. M. za popełnienie trzech przestępstw na jednostkowe kary pozbawienia wolności: 2 lat za to, że 13 sierpnia 2001 r., w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, doprowadził I. sp. z o.o. do niekorzystnego rozporządzenia mieniem w kwocie 1 847 000 zł za pomocą wprowadzenia w błąd L. W. – K. (art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 1 k.k.); 2 lat za to, że w czerwcu 2008 r., w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, doprowadził L. W. – K. do niekorzystnego rozporządzenia mieniem w kwocie 2 440 000 zł za pomocą wprowadzenia jej w błąd (art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 1 k.k.); roku i 8 miesięcy za to, że w okresie od marca 2002 r. do lipca 2011 r., działając w warunkach czynu ciągłego, dopuścił się pięciu zachowań udaremniających lub uszczuplających zaspokojenie wierzycieli (art. 300 § 1 k.k. w zw. z art. 300 § 2 k.k., w zw. z art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 300 § 2 k.k. w zw. z art. 12 k.k. w zw. z art. 21 § 2 k.k. w zw. z art. 308 k.k.). Karę łączną orzekł w wysokości 3 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności.

Sąd Apelacyjny w [...] – po rozpoznaniu w dniu 17 sierpnia 2017 r. apelacji obrońcy, oskarżyciela publicznego i pełnomocnika oskarżyciela posiłkowego – co do istoty utrzymał w mocy pierwszoinstancyjny wyrok.

Kasację od prawomocnego wyroku Sądu odwoławczego złożył obrońca J. M.. Zaskarżając wyrok w całości, podniósł 5 zarzutów rażącego naruszenia prawa materialnego (art. 300 § 1 k.k. w zb. z art. 300 § 2 k.k.; art. 286 § 1 k.k.; art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 180 k.h. w zw. z art. 535 § 1 k.c. w zw. z art. 17 § 1 k.s.h. w zw. z art. 228 k.s.h. w zw. z art. 5 u.k.w.h.) i 2 zarzuty rażącej obrazy przepisów postępowania (art. 433 § 1 k.p.k. w zw. z art. 447 § 1 k.p.k. w zw. z art. 186 § 1 k.p.k. w zw. z art. 7 k.p.k.; art. 433 § 2 k.p.k. w zw. z art. 457 § 3 k.p.k.). W konsekwencji wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania.

Prokurator Prokuratury Okręgowej w G. zażądał oddalenia kasacji jako oczywiście bezzasadnej.

Obecny na rozprawie kasacyjnej prokurator Prokuratury Krajowej, odnosząc się do zasygnalizowanej przez sędziego sprawozdawcę potrzeby rozważenia z urzędu, czy na etapie postępowania odwoławczego wystąpiło bezwzględne uchybienie z art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k., wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w stosunku do J. M. i przekazanie sprawy w tej części Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Sformułowany w kasacji wniosek okazał się zasadny z uwagi na stwierdzenie zaistnienia w odniesieniu do J. M. bezwzględnej przyczyny odwoławczej. Przyczyna ta nie została co prawda wskazana w zarzucie, ale Sąd kasacyjny – na podstawie art. 536 k.p.k., nie badając w myśl art. 439 § 1 k.p.k. jej wpływu na treść zaskarżonego wyroku – uwzględnił ją z urzędu. Owo bezwzględne uchybienie – ujmując rzecz lapidarnie – polegało na tym, że obrońca oskarżonego nie brał udziału w rozprawie odwoławczej, w której jego udział był obowiązkowy (art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k. w zw. z art. 79 § 3 k.p.k. w zw. z art. 79 § 1 pkt 3 i 4 k.p.k. w zw. z art. 450 § 3 k.p.k.).

Trzeba w tym miejscu przypomnieć, że z uwagi na uzasadnione wątpliwości co do poczytalności J. M., co skutkowało powołaniem w początkowej fazie postępowania jurysdykcyjnego dwóch biegłych lekarzy psychiatrów w celu wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego, został mu w dniu 11 marca 2015 r. wyznaczony obrońca z urzędu (k. 4167). Po kilku terminach rozprawy głównej Sąd pierwszej instancji, dostrzegając potrzebę uzyskania aktualnych danych o stanie psychicznym oskarżonego, w dniu 19 października 2015 r. zlecił tym samym biegłym opracowanie nowej opinii (k. 4648). Do jej sporządzenia doszło 22 października 2015 r. (k. 4668 – 4676). W obu opiniach przyjęto, że czyny J. M. nie zostały popełnione w warunkach wyłączenia lub znacznego ograniczenia zdolności rozpoznania ich znaczenia lub kierowania swoim postępowaniem i że stan zdrowia psychicznego tego oskarżonego pozwala na udział w procesie karnym. Obrońca z urzędu ze swoich obowiązków nie został jednak zwolniony i uczestniczył we wszystkich czynnościach do czasu wydania w dniu 22 grudnia 2016 r. pierwszoinstancyjnego wyroku. W dniu 17 marca 2017 r., jeszcze przed sporządzeniem apelacji, zgłosił się ustanowiony przez oskarżonego obrońca z

wyboru (k. 5919). Tego samego dnia dotychczasowy obrońca z urzędu wniósł o zwolnienie go z pełnienia obowiązków (k. 5920). Upoważniony sędzia, zarządzeniem z 21 marca 2017 r., wskazując na to żądanie, na podstawie art. 93 § 2 k.p.k., cofnął „ustanowionego dla oskarżonego J. M. obrońcę z urzędu” (k. 5932). Po przesłaniu akt sprawy (wraz z apelacją opracowaną przez obrońcę z wyboru) do Sądu Apelacyjnego w [...] Przewodniczący Wydziału Karnego wyznaczył termin rozprawy odwoławczej na 17 sierpnia 2017 r., polecając zawiadomić obrońcę z wyboru o tym, że jego stawiennictwo nie jest obowiązkowe (k. 6020). W zawiadomieniu przesłanym obrońcy z wyboru znalazła się adnotacja o nieobowiązkowym jego stawiennictwie na rozprawie apelacyjnej (k. 6024). Rozprawa, na której zapadł zaskarżony wyrok, odbyła się pod nieobecność oskarżonego i jego obrońcy z wyboru (k. 6143).

Przechodząc do analizy prawnej opisaney sytuacji procesowej, należało przypomnieć, że o ile w stanie prawnym obowiązującym do 30 czerwca 2015 r. sama treść opinii biegłych lekarzy psychiatrów o braku okoliczności wymienionych w art. 31 § 1 i 2 k.k. decydowała o ustaniu obrony obligatoryjnej, a tylko decyzja sądu mogła ten stan obowiązkowej obrony przywrócić, o tyle od 1 lipca 2015 r. – w związku z wejściem w życie noweli z 27 września 2013 r. (Dz. U. poz. 1247 ze zm.) – obrona obligatoryjna w wypadkach wskazanych w art. 79 § 1 pkt 3 i 4 k.p.k. ustaje dopiero z chwilą wydania przez sąd postanowienia, że udział obrońcy nie jest obowiązkowy (art. 79 § 4 k.p.k.). Takie zapatrywanie prawne wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z 16 stycznia 2018 r., V KK 450/17 (OSNKW 2018, z. 4, poz. 33), podkreślając że od 1 lipca 2015 r. to nie treść opinii sądowo – psychiatrycznej stanowi o istnieniu lub braku obligatoryjnej obrony oskarżonego na rozprawie (art. 79 § 3 k.p.k.), ale przesądza o tym postanowienie sądu wydane po tym, jak opinia biegłych lekarzy psychiatrów zostanie złożona do akt sprawy; wyrażna stylistyka art. 79 § 4 k.p.k. w nowym brzmieniu, w zestawieniu z poprzednią treścią tego przepisu, a także gwarancyjny charakter tego unormowania w zakresie prawa oskarżonego do korzystania z obrony (art. 6 k.p.k.), nie pozwala na aprobatę stanowiska, że niewydanie takiego postanowienia przez sąd oznacza w istocie jednak, iż postanowienie takie zostało wydane w sposób dorozumiany.

Z przedstawionym poglądem prawnym skład rozpoznający niniejszą sprawę w pełni się identyfikował.

W realiach konkretnej sprawy dodatkowego komentarza wymagały jeszcze trzy kwestie.

Po pierwsze – ustanowienie obrońcy z urzędu w dniu 11 marca 2015 r. nie miało *in concreto* znaczenia prawnego, skoro uzasadnione wątpliwości co do stanu zdrowia psychicznego J. M. zrodziły się u Sądu pierwszej instancji powtórnie, po kilku terminach rozprawy głównej, co sprawiło, że na jego polecenie ci sami biegli, którzy sporządzili pierwszą opinię, opracowali w dniu 22 października 2015 r. nową. Siłą rzeczy do opisanego wypadku zastosowanie miało już uregulowanie obowiązujące od 1 lipca 2015 r.

Po drugie – żadną miarą, posiłkując się nawet regułą interpretacyjną z art. 118 § 1 k.p.k., nie sposób było zarządzenia upoważnionego sędziego z 21 marca 2017 r. o cofnięciu ustanowionego dla J. M. obrońcy z urzędu potraktować jako postanowienia, o którym mowa w art. 79 § 4 k.p.k. Owa decyzja, na co wskazuje ewidentnie zarówno treść, jak i kontekst jej wydania, była niczym innym jak tylko spełnieniem skądinąd uzasadnionego żądania obrońcy z urzędu zwolnienia go z powinności obrończych, które przejął obrońca z wyboru. Rzecz oczywista nie doprowadziło to do ustania obrony obligatoryjnej: rozpoczął jej wykonywanie obrońca z wyboru i to na nim ciążył obowiązek brania udziału w rozprawie apelacyjnej.

Po trzecie – pozbawione znaczenia prawnego było błędne pouczenie obrońcy z wyboru, że jego obecność na rozprawie odwoławczej jest nieobowiązkowa. Decyzję w tej mierze podjął przewodniczący wydziału; również i to zarządzenie w najmniejszym stopniu nie odpowiadało warunkom, które spełniać powinno postanowienie przewidziane w art. 79 § 4 k.p.k. Przepis ten wymaga, aby orzeczenie takie m.in. stwierdzało, że stan zdrowia psychicznego oskarżonego pozwala na udział w postępowaniu i prowadzenie obrony w sposób samodzielny i rozsądny. Ustalenie w tym zakresie powinno być wyraźne i jednoznaczne. Innymi słowy: sam fakt niewydania przez sąd właściwy przewidzianego w art. 79 § 4 k.p.k. postanowienia, mimo że biegli lekarze psychiatrzy nie stwierdzili w swojej opinii

okoliczności wskazanych w tym przepisie, sprawia, że obrona ma wciąż charakter obowiązkowy ze wszystkimi tego konsekwencjami.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy wydał rozstrzygnięcie kasatoryjne (art. 537 § 2 k.p.k.). Zapadło ono na korzyść oskarżonego, a więc w świetle art. 439 § 2 k.p.k. było dopuszczalne. Opłata kasacyjna uległa zwrotowi po myśli art. 527 § 4 k.p.k. W ponownym postępowaniu odwoławczym Sąd Apelacyjny w [...] winien zastosować się do zaprezentowanych zapatrywań prawnych (art. 442 § 3 k.p.k. w zw. z art. 518 k.p.k.).

Sąd Najwyższy ograniczył rozpoznanie kasacji tylko do uchybienia podlegającego uwzględnieniu z urzędu, jako że rozpoznanie w tym zakresie było wystarczające do wydania orzeczenia, a rozpoznanie uchybień podniesionych w nadzwyczajnym środku zaskarżenia byłoby przedwczesne (art. 436 k.p.k. w zw. z art. 518 k.p.k.).